

Очеретяний М. А.,

*здобувач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТАКТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ХУЛІГАНСТВА

ISSUES OF SUPPORT TACTICAL INVESTIGATORS (INVESTIGATIVE) ACTION IN INVESTIGATION OF BULLYING

Наукова стаття присвячена висвітленню деяких аспектів розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб. Розглядаються першочергові слідчі (розшукові) дії, а також діяльність слідчого під час їх проведення при розслідуванні досліджуваного виду злочинів.

Ключові слова: хуліганство, тактичні операції, слідчі (розшукові) дії, група осіб.

Научная статья посвящена рассмотрению некоторых аспектов расследования хулиганства, совершенного группой лиц. Рассматриваются первичные следственные (розыскные) действия, а также деятельность следователя во время их проведения при расследовании исследуемого вида преступлений.

Ключевые слова: хулиганство, группа лиц, тактические операции, первичные следственные (розыскные) действия.

The scientific article is devoted illumination of some aspects of investigation of hooliganism. The urgent investigating acts are examined, and activity of investigator by carry out urgent investigating acts by investigation of hooliganism is examined too.

Key words: hooliganism, tactical operations, urgent investigating acts, investigating acts.

Постановка проблеми. Початковий етап розслідування будь-якого кримінального правопорушення вимагає від працівників правоохоронних органів швидкого та ефективного реагування на ситуації, що склалися під час нього. Провадження за фактами хуліганства, вчиненого групою осіб, теж повинно відповідати зазначеним вимогам. У той же час на початковому етапі важлива роль відводиться проведенню слідчих (розшукових) дій. Це пояснюється тим, що під час їх проведення збирається орієнтуюча інформація для висунення версій, розшуку злочинців, визначення напрямків подальшого розслідування. Тому недарма в окремих методиках розслідування злочинів розглядаються особливості проведення слідчих (розшукових) дій початкового етапу.

Аналіз останніх публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Загалом, слідчі (розшукові) дії в своїх роботах розглядали такі науковці, як В.П. Бахін, Р.С. Белкін, А.Ф. Волобуєв, А.В. Іщенко, В.К. Лисиченко, М.В. Салтевський, К.О. Чаплинський, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблокова та інші. Їх проведення під час розслідування хуліганства досліджували Л.Ш. Берекашвілі, М.С. Бушкевич, Ю.А. Віленський, В.П. Власов, М.М. Єфімов, В.І. Захаревський, А.О. Крикунов, М.І. Порубов та інші. Але потрібно зазначити, що наше дослідження є комплексним підходом до визначення слідчих (розшукових) дій початкового етапу розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб.

Метою статті є дослідження слідчих (розшукових) дій початкового етапу розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб, а також визначення дій слідчого щодо їх проведення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як ми зазначали, початковий етап розслідування хуліганства досліджували різні науковці. Кожен із них виділяв певні слідчі (розшукові) дії. Так, В.П. Власов виділяв початкові дії: затримання та особистий обшук підозрюваного, огляд місця події, огляд і вилучення предметів, освідування потерпілого, обшук, допит потерпілих та свідків [1, с. 121–130]. А вже М.І. Ніколайчик виокремлював такі слідчі дії початкового етапу розслідування хуліганства: огляд місця події, затримання підозрюваного, обшук, освідування, допит потерпілого [9, с. 5–15]. У свою чергу, серед них М.М. Єфімов розглядає такі: огляд, освідування, допит потерпілих та свідків [4, с. 104].

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень, розпочатих за ч. 2 ст. 296 КК України, дав змогу встановити, що на початковому етапі розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб, зазвичай, проводяться такі слідчі (розшукові) дії: огляд місця події проводився у 61%, освідування – 79%, допит потерпілих та свідків – 100%, допит підозрюваного – 51%, одночасний допит раніше допитаних осіб – 21%. З огляду на зазначене нами було вирішено серед числа першочергових слідчих (розшукових) дій, що можуть бути проведені при розслідуванні хуліганства, вчиненого групою осіб, виділити такі: 1) огляд місця

події; 2) освідування; 3) допит потерпілого та свідків; 4) допит підозрюваних.

Щодо поняття огляду місця події, то О.М. Васильєва вказує, що «це слідча дія, що полягає в безпосередньому сприйнятті, дослідженні і фіксації слідчим чи дізнавачем обстановки місця події, а також у виявленні, фіксації, вилученні слідів і речових доказів для встановлення в можливих межах характеру й обставин події і винних осіб» [7, с. 253]. Ми погоджуємося з думкою М.П. Хилобока, який розглядає його, як невідкладну слідчу дію, що полягає в безпосередньому сприйнятті слідчим місця події з метою вивчення, фіксації, вилучення й дослідження слідів злочину та інших речових доказів, висунення й перевірки версій про подію злочину, його механізм, учасників, а також для вирішення питань, що можуть мати значення для справи [14, с. 251].

У той же час, на думку працівників правоохоронних органів, огляд місця події не є важливою слідчою (розшуковою) дією при розслідуванні хуліганства, вчиненого групою осіб. Адже лише 19% з них визначили його, як найбільш ефективну слідчу (розшукову) дію в досліджуваних кримінальних провадженнях. Але саме при проведенні даної слідчої (розшукової) дії слідчий безпосередньо сприймає об'єкти з метою виявлення слідів кримінального правопорушення. Крім того, він з'ясовує обставини події, що мають значення в окремому провадженні.

Огляд місця події, як зазначає А.О. Крикунов, «... набуває особливого значення при розслідуванні хуліганських дій, що в будь-якому випадку залишили певні сліди на матеріальних об'єктах: пошкодження телефонів-автоматів, розбиття скла на вікнах та вітринах, глум над пам'ятниками, написання нецензурних написів на парканах та стінах будівель тощо» [6, с. 20]. При розслідуванні хуліганства, вчиненого групою осіб, важливо визначити об'єкти огляду. Адже перед слідчим постає завдання встановити, які предмети, речі, сліди належать до даного злочину і можуть мати доказове значення. На думку А.А. Леві, ці об'єкти окреслюють перебіг вирішення завдань огляду [11, с. 165], основними з яких у досліджуваних кримінальних провадженнях є:

- встановлення часу вчинення передбачуваного злочину, часу, протягом якого злочинець знаходився на місці події;
- визначення місця вчинення злочину;
- встановлення потерпілого, даних, що характеризують його особу;
- встановлення осіб, які вчинили хуліганство;
- визначення мотивів і цілей злочину;
- встановлення способу і знарядь вчинення хуліганства;
- встановлення предметів, що зникли (які віднесли злочинці);
- виявлення шляху підходу й відходу злочинців з місця події;
- виявлення шляхів підходу потерпілого;
- встановлення можливих слідів, що могли залишитися на злочинцях.

Також важливим аспектом огляду місця події при

розслідуванні хуліганства, вчиненого групою осіб, є визначення його тактики. Наприклад, М.В. Салтєвський запропонував класифікацію методів огляду за послідовністю, залежно від використовуваних засобів дослідження, яка містила лише рекомендації щодо способів пересування під час огляду: ексцентричний спосіб – рух по спіралі від центру до периферії; концентричний – рух від периферії до центру; фронтальний – дослідження об'єктів, розташованих на одній лінії; секторний – вивчення території по секторах; вузловий – об'єкт поділяється на ділянки, вузли, квадрати [12, с. 236–237]. А вже І.Н. Якимов переконував, що оглядати обстановку місця події варто від периферії до центру, передусім, треба оглянути і вивчити оточення (місцевість, приміщення), шляхи до нього, входи й виходи, а вже потім переходити до головного предмета огляду [15, с. 79]. Протилежну пропозицію, відповідно до якої, огляд місця події необхідно робити від центру до периферії, висловлював С.О. Голунський [3, с. 165]. На нашу думку, огляд місця вчинення хуліганських дій необхідно проводити від периферії до центру.

Отже, огляд місця події є першочерговою слідчою (розшуковою) дією під час розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб. Своєчасність та ретельність його проведення забезпечує подальший етап розслідування великою кількістю доказової інформації.

Освідування при розслідуванні хуліганства, вчиненого групою осіб, проводилось у 79% вивчених кримінальних проваджень, за якими підозрювані були затримані на місці вчинення суспільно-небезпечного діяння. Крім того, освідуванню підлягали і потерпілі (52%), адже в ході вчинення хуліганських дій, як зазначалось вище, часто мають місце випадки заподіяння тілесних ушкоджень.

Доречно звернутися до роботи С.О. Сафронова, який зазначив, що «...під час розслідування кримінальних справ про тілесні ушкодження завжди рекомендується проводити освідування підозрюваного, потерпілого і, в окремих випадках, свідків-очевидців. Це пояснюється тим, що в процесі розслідування ймовірність необхідності встановлення факту бійки, необхідної оборони для даної категорії справ велика» [13, с. 14]. Наведені С.О. Сафроновим моменти тісно переплітаються з розслідуванням хуліганства, вчиненого групою осіб. Адже ознаки слідів на тілі з часом змінюються, самоушкодження підозрюваних із різних мотивів і, взагалі, в деяких випадках неможливість встановити, хто з задіяних осіб є хуліганом, вказують на необхідність термінового проведення освідування на початковому етапі розслідування.

Однією з особливостей проведення освідування є те, що це одна з тих слідчих дій, які проводяться за допомогою спеціаліста. Саме тому для участі в освідуванні доцільно запросити лікаря. Освідування допомагає вирішити питання про необхідність призначення судово-медичної експертизи. Як вже зазначалось, одночасно з освідуванням доцільно провести огляд одягу та взуття підозрюваних, тому що на них іноді залишаються плями крові, сліди бруду, слі-

ди знярядь, які застосовувались хуліганськими при скоєнні злочину. Лікар-спеціаліст, про що зазначають В.В. Войченко, М.Д. Мішалов, К.М. Пантелеєв, надає допомогу у виявленні, закріпленні та вилученні доказів, звертає увагу слідчого на обставини, пов'язані з виявленням, закріпленням та вилученням доказів, дає пояснення з приводу виконуваних ним дій [2, с. 51].

Розглядаючи допит потерпілого та свідків у кримінальних провадженнях, розпочатих за ч. 2 ст. 296 КК України, одразу слід зазначити, що допит є найбільш розповсюдженою слідчою (розшуковою) дією, за допомогою якої збирається інформація під час розслідування. Взагалі, допит можна визначити, про що наголошує В.А. Журавель, як «процесуальну дію, що являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, які беруть у ньому участь, спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у справі» [8, с. 252].

Проведеним анкетуванням співробітників слідчих підрозділів встановлено, що допит потерпілих від злочинів з досліджуваної категорії кримінальних проваджень визначено як джерело, з якого найчастіше отримується інформація для висування версій щодо особистості злочинців та проведення слідчих (розшукових) дій у 39% випадків. Окрім того, допит потерпілих визначався найбільш ефективною слідчою (розшуковою) дією під час розслідування 69% опитаних.

Під час допиту бажано встановити зі свідком психологічний контакт. Після цього йому пропонують розповісти про все, що йому відомо по справі. Свідок у вигляді вільної розповіді розповідає все, що йому відомо. Найчастіше вільна розповідь, як відзначає О.Б. Олійник, «...не дає вичерпної інформації. Адже свідок може не надавати значення яким-небудь відомим йому обставинам, вважаючи їх неістотними для слідства, а тому не згадує про них. Іноді свідок не вміє точно сформулювати думку, забуває щось тощо. Тому застосовують такий тактичний прийом, як допит у формі запитань» [10, с. 31]. І дійсно, при розслідуванні хуліганства не всі свідки розуміють важливість тих чи інших обставин для розслідування. Саме тому постановка запитань свідку після вільної розповіді є просто необхідною.

Після вільної розповіді слідчий повинен поставити особі запитання відповідно до суті справи. Необхідно уважно і чуйно стежити за психологічним станом свідка, за його поведінкою. Також у процесі допиту свідка важливо встановити, яка була поведінка потерпілого чи потерпілих, а конкретно, чи не спровокували вони хуліганські дії своєю поведінкою.

Вивченням кримінальних проваджень, розпочатих за ч. 2 ст. 296 КК України, з'ясовано, що допит свідків та потерпілих був спрямований на з'ясування: події злочину, обставин злочину, характеру дій злочинців у 100% випадків; причини та умови, що сприяли вчиненню злочину – 23%; відомостей про мину-

лі взаємини з підозрюваним – 35%. Визначені дані вказують на те, що при розслідуванні всього масиву досліджуваних проваджень слідчі з'ясовують подію злочину, обставини злочину, характер дій злочинців. Та одразу зазначимо, що виявленню причин та умов, котрі сприяли вчиненню злочинів, слідчими приділяється увага в одному випадку з п'яти. В свою чергу, допит підозрюваного є одним із найскладніших. Це пояснюється тим, що слідчий володіє значно меншим обсягом інформації аніж підозрюваний; більше того, така інформація має фрагментарний характер. Обов'язковою умовою успішного проведення допиту підозрюваного є вивчення матеріалів кримінального провадження. Аналізу підлягають дані, як зазначає А.О. Крикунов, що містяться як у протоколах слідчих дій, так і в інших матеріалах справи. Це дозволяє виявити існуючі прогалини, розбіжності і суперечності під час розслідування та своєчасно вжити заходів щодо їх усунення [6, с. 25]. Невиконання зазначеної умови може вплинути на повноту, всебічність та об'єктивність розслідування та викликати необхідність проведення додаткових, повторних допитів, а також одночасних допитів двох або більше осіб.

У своєму дослідженні М.М. Єфімов виділяє такі обставини, які необхідно встановити під час допитів підозрюваних:

- дані про підозрюваного: сімейний стан, стан здоров'я, освіта, місце роботи, заохочення, стягнення, судимості і т. п.;
- чи знайомий він із потерпілим, і які має з ним стосунки;
- чи виникали конфліктні ситуації; що відомо підозрюваним про потерпілого, який він чинив опір та ін.;
- які конкретно хуліганські дії було ним учинено, за яких обставин, мотивів та з якою метою;
- умисел хуліганських дій, тобто, яка переслідувалась мета і як оцінюють правопорушники свої дії, що примусили до їх вчинення;
- чи був підозрюваний тверезий чи перебував у стані алкогольного сп'яніння;
- з якого приводу, де, коли і з ким уживав спиртні напої;
- чи мав при собі зброю або які-небудь предмети, спеціально пристосовані для нанесення тілесних ушкоджень, якщо так, то які саме, де і коли їх придбав чи виготовив;
- чи чинив опір особам, що намагалися припинити його хуліганські дії, якщо так, то кому саме і в якій формі;
- яку шкоду, на його думку, він заподіяв своїми діями;
- його ставлення до своїх дій, їхня оцінка;
- чи вчинив він раніше які-небудь правопорушення або злочини, і до якого виду відповідальності притягувався;
- обставин, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність: чи кається у вчиненому; як оцінює скоєний злочин; в якому стані знаходився, чи перебував у стані сп'яніння; чи мав при собі зброю; чи

чинив опір представникам влади і громадськості [5, с. 107].

Також, допитуючи підозрюваного, який під час хуліганських дій чинив опір представнику влади або громадськості, працівнику міліції тощо, як зазначає М.І. Ніколайчик, необхідно уточнити: в який момент відбувся опір, чи супроводжувався він насильством або погрозою його застосування, й у чому конкретно виразився; чи знав підозрюваний, кому він чинить опір [9, с. 16].

Підбиваючи підсумок, необхідно зазначити, що до початкових слідчих (розшукових) дій під час розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб, необхідно віднести огляд місця події, освідування, допит потерпілих та свідків, а також допит підозрюваних. Правильно обрана тактика цих слідчих (розшукових) дій дає можливість ефективно збирати доказову інформацію, що буде мати значення на подальшому етапі розслідування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Власов В.П. Расследование хулиганства // Вопросы борьбы с преступностью. – Выпуск 5. – Москва. – 1967. – С. 116–131.
2. Войченко В.В, Мішалов М.Д., Пантелєєв К.М., Шиян А.Г. Судово-медична експертиза живих осіб та трупів у кримінальних справах: навчально-практичний посібник / В.В Войченко, М.Д. Мішалов, К.М. Пантелєєв, А.Г Шиян. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2008. – 296 с.
3. Голунский С.А. Криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений: учебник для юристов. – М.: Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1939. – 165 с.
4. Єфімов М.М. Методика розслідування хуліганства : монографія / М.М. Єфімов. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. – 212 с.
5. Єфімов М.М. Організація і тактика розслідування хуліганства : навчально-практичний посібник / М.М. Єфімов. – Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – 158 с.
6. Крикунов А.О. Расследование хулиганства. – Лекция. – Киев. – НИ и РИО Киевской высшей школы МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского, 1978. – 44 с.
7. Криминалистика: учебник / Под ред. А.Н. Васильева. – М.: Изд-во МГУ, 1980. – 253 с.
8. Криміналістика: підручник для студ. юрид. ВНЗ / Кол. авт. Глібко В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. та ін. / За ред. В.Ю. Шепітька. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 252 с.
9. Николайчик Н.И. Методика расследования хулиганства: Лекция. – Минск, 1985. – 28 с.
10. Олійник О.Б. Допит свідка і потерпілого // Віче: громадсько-політичне і теоретичне видання. – 2009. – № 21. – С. 30–33.
11. Осмотр места происшествия: Справочник следователя / Рук. авт. кол. А.А. Леви. – М.: Юрид. лит., 1979. – 165 с.
12. Салтевский М.В. Тактические основы организации и производства следственных действий и получение информации от вещей // Специализированный курс криминалистики: учебник / Отв. ред. М.В.Салтевский. – К.: НИИРИО КВШ МВД СССР, 1987. – С. 236–237.
13. Сафронов С.О. Методика розслідування умисного заподіяння тяжкого і середньої тяжкості тілесних ушкоджень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. (12.00.09.) / Київ, 1999. – 20 с.
14. Хилобок М.П. Следственный осмотр // Криминалистика: учебник / Под ред. Б.А. Викторова и Р.С. Белкина. – М.: Юрид. лит., 1976. – 251 с.
15. Якимов И.Н. Криминалистика. Уголовная тактика // Практическое пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: НКВД РСФСР, 1929. – 79 с.